

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Чеченской Республики

МУ "Отдел образования Шалинского муниципального района"

МБОУ «ООШ п. Чири-Юрт»

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Чеченская литература»

для обучающихся 5-9классов

п. Чири-Юрт 2023 год

Кхеторан кехат

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Галашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похIмаш кхио а, коьрта гIиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзйан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гIиллакхе-этикин а кхиаран тIегIа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маIна а девзаш, литература Iаморо шегахь къонахчун амал кхиайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукьараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал араьхарчу гIуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаьтта авторийн дешаран программаш хIитторехь а, «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хIотторехь а. Авторийн а, белхан программаш хIитточара а хьехаран материал къепе йалорехь и Iамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дIасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гIирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Iаморо дIалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Iаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гIиллакхе амал, кхоллараллин похIма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гIо до къоначу тIаьхьене къоман исторически зераш дIакховдорехь а. Билгал йолу Iалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тIекхача йиш хиларца, актуале

хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхъаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догӀуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хъажийна бу дешархойн нохчийн литературин хъашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина тӀекхиарехъ а, шеца иза Іалашйарехъ а ша-тайпана эстетикин гӀирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Іамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахъ дӀахьучу йукъардешаран учрежденешкахъ ненан мотт санна нохчийн мотт Іаморехъ, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схъаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхъаьна эстетикин гӀуллакхдар а долу, йозанан къамелан гӀуллакхдар ду; нохчийн литература тӀехъажийна йу Іилманан агӀонхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахъ дуьйций хайтарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгӀа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахъ ойланца хӀуманан кеп хӀотто а, ассоиаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хъажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тӀаьхьенера тӀаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн обздангаллин а, эстетикин а ламасташ дӀакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо кхочушйан йеза рогӀера Іалашонаш:

- нохчийн литературехъ эстетикин агӀонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехъ кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогӀу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Іаморан кха тӀе ваккхар, къоман культурин

тӀаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьӀр ларӀан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларӀарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегахь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тӀехьажийна роӀера хьесапаш кхочушдан:

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, оьздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьӀр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синьоьздангаллин а, материални а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маьӀна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Ӏер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечӀар а.

ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хӀоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программни буха тӀехь, иза лерина йу дешаран 338 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 66 с.). Программин инвариантивни дакъош Ӏаморна лерина 296 сахьт ду. Белхан программа

вариативни декъана программа хЮттийнчу авторша хаържинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахътах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш:

«Кхо ваша».

«Тамашийна олхазар».

«Кхо ваша а, саьрмик».

«Добьшуш хилла кІант».

«Барзо Іахарца мохк къовсар».

Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хІетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

Литературин туьйранаш

Б. Саидов «Майра кІант Сулима» (дацдина).

М. Мусаев «ЦІен маьхьси».

С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).

А. Исмаилов «Бирдолаг».

XX бІешаран литература

С. Бадиев. «Зайнди».

М. Мамакаев. «Баппа».

І. Мамакаев. «Садаьржаш».

М. Сулаев. «Ламанан хи».

І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть йукъара дакъа).

А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш».

Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг».

Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).

І. Ахмадов. «Къонахалла».

Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк».

Д. Кагерманов. «ДоттагІалла».
Х. Сатуев. «Лаъмнийн кьоналла».
Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш».
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьобжура иза».
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «Стелад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш,
тексташца болх бар.

XXI бешаран литература

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчоь».
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор».
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев. Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчохь, хьошалгІахь».

Кхечу кьаьмнийн литература

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.).

6 класс

Халкьан барта кхолларалла

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз».
«Ницкъ болу Солса».
«Гермачигара наьрташ».
«Наьрт-аьрстхой кхерор».

Нохчийн йаздархойн говзарш

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл».
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий».
Х. Ошаев «Чайра».
І. Мамакаев. «Дагалецамаш».
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш».
М. Сулаев. «КІанте».
Х. Эдилов. «Ненан безам».
А. Джунаидов «Белхи».
А. Айдамиров. «Вина мохк».
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш».
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
Ш. Окуев. «БІаьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
М. Дикаев «Сан бахам».
Ш. Рашидов. «Ломара це».

Э. Мамакаев. «ХІорд».
Ж. Махмаев. «Іаържачу баьпкан юьхк».
С. Дакаев «Тамех ловзар».
М. Бексултанов. «Некълацар».
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некъ» .
С. Курумова «Шовданехъ» .

Кхечу къаьмнийн литература

Важа Пшавела. «Хьозалдиг».

7 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Дади-юрт».
«Нохчийн шира илли».
«Сай» (халкъан илли).

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев «Даймехкан косташ».
Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз».
І. Мамакаев. «Берзан бекхам».
Х. Ошаев. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов».
А. Сулейманов. «Шуьнехъ дош».
І. Гайсултанов. «Болат-гІала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухІажарш».
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш».
М. Кибиев. «Дош».
А. Джунаидов А. «ХІоььнаш».
С. Гацаев. «Дарц».
А. Кусаев. «Амалехъ диканиг».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
С. Дакаев. «Куйно хотту».
І. Шайхиев. «ЧагІо».
А. Бисултанов. «Хьайбахахь язйина байташ».
В-Хь. Амаев. «Генарчу денон туйра».
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчоб».
С.-Хь. Нунуев «Юнус».
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош».
М. Ахмадов «Кхаа вешех туйра».

Кхечу къаьмнийн литература

А. С. Пушкин «Аьнан Гуьйре» (гочийнарг А. Сулейманов).
Альфонс Доде «Тпаьххьарлера урок».

8 класс

Халкъан барта кхолларалла

«Таймин Биболатан илли».

«Эвтархойн Ахьмадах илли».

Нохчийн йаздархойн говзарш

Бадурев С. «Олдум».

М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар».

М. Сулаев. «Цавевза доттагI».

А. Сулейманов. «Дог дохден цIе»; «Дахаран генаш».

И. Хамидов. «ДIа – коч, схьа – коч».

Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур».

И. Шайхиев. «Дарцан буса».

М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» (дакъа).

С. Яшуркаев. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьобкх» (йацйна).

Л. Абдулаев. «Маьлхан каш».

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари».

А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина».

С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел».

Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара».

М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош».

Сатуев Х. «Нашха».

Кхечу къаьмнийн литература

Ладо Авалиани. «Хьаькхна буц».

9 класс

Халкъан барта кхолларалла

Турпалаллин иллеш «Теркаца хьала-охьа вехаш хиллачу Эла Мусостан,
Адин Сурхон илли».

«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли».

Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.

Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»
Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хьажар).

Нохчийн йаздархойн говзарш

Нохчийн литературин бухбиллархойн (йаздархойн) кхолларалла:
И. Дудаевн, М. Сальмурзаевн, И. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига
хьажар.

- Ш. Айсханов «Мало-хало».
- С. Бадиев. «Бешто».
- Сийлахь-боккхачу Даймехкан тIамах лаьцна говзарш.
- Г. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь», очерк «Турпалчу танкистан доьзал».
- М. Мамакаев «И йоблхуш яц», «Киллочунна».
- М. Сулаев «Говтта», «Малх тоьлур бу».
- Х. Эдилов «Суьрте», «Кавказан аьрзу», «Темало – хьуна».
- Г. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге», «Сайн кIанте», поэма «Нохчийн лаьмнашкахь».
- А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).
- М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам», «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош).
- Г.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш».
- С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна», «БIаьсте кхечи», «ХIай, йоI, делхьа, собарде».
- Н. Музаев. «Селима дуйцу».
- С. Курумова «Жарманан некъ».
- М. Мусаев «Таймин Бийболат» (роман йукъара кийсакаш).
- Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш», «Буьйса йу беттасе».
- Х. Талхадов. «Шийла дарц цIевзинчохь», «Сан ненан маттахь ас язйо».
- Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).
- М.-С. Гадаев «Даймехкан лобмашка», «ДоттаIашка».
- И. Эльсанов «КIайн коч».
- М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш».
- М. Бексултанов «Сан вешин тIехьийза йоI».
- Б. Гайтукаева «Зама», «Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчовь, хьан цIийнах йара».
- М. Айдамирова. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак).
- А. Ахматукаев «Машаран хIайкалш» (Айдамирова Машаран «Лаьмнийн хIайкал» романах лаьцначу статья кийсак).

Кхечу къаьмнийн литература

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хьажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш коьртачу йукъарчу дешаран тIегIанехь

кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин социокультурни а, синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукьараллин бакьонаша кьобалийина тIе а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадаккхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран тIегIанехь декхарийлахь ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехь гулдина зераш шордан а, церан буха тIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу йукьахь кху декьахь а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакьонаш а кхочушйан кийча хилар, бакьонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакьонаш ларар; доьзалан, йукьарчу коьртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукьараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакъалацар; цхьана а кепара эсктремизм, дискриминаци тIецаалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакьонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам хилар, социале нормаш а, личностни йукьаметтигаллин бакьонаш а йовзар; коррупцина дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллахь дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллахь (волонтералла, нахана гIо дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукьараллахь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен кьоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха хIума хеташ хилар: Илманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синьобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукьараллица а маьрша, жобпалле хилар.

- **синьобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен кьоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме

тӀеӀаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурун ламасташ а, халкъан кхолларалла а маӀне хетар, тайп-тайпанчу искусствашкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде хӀума йаар, гигиена ларйар, садаӀаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон хӀуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегӀан а, синан а могошалла талхош йолу хӀуманаш цалелор; кхерамазаллин бакьонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакьонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Ӏаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дӀа а шен Ӏалашонашка дӀаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шегяхь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг Ӏалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен Ӏалаташ тӀелаца хаар, уьш нисдан деза хьажа везар.

- **къинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахӀиттийна декъарш кхочушдан Ӏалашонца жигара дакъалацар (добзалехь, Ӏалин, кӀоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а Ӏуллакх а, болх а дӀаболо, дӀахӀотто хаар, тайп-тайпана Ӏуллакхаллин план хӀотто а, иза кхочушйан а Ӏамар, тайп-тайпана къинхьегаман корматаллаш Ӏамор, корматаллин йукъараллехь дӀатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, Ӏаламан а, Ӏилманийн а хааршна тӀе а тевжаш, гонахьарчу Ӏаламан хьокъехь хьалхахӀуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Ӏаламан пайдехь хин долу Ӏуллакхаш дӀадахьа план хӀоттор, экологин культурун тӀегӀа лакхадаккхар, экологин кӀорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара Ӏалам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара дакъалацар, Ӏаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зӀе латтош волу гражданинан маӀна довзар, экологин хьежамашна лерина Ӏуллакхаллехь жигара дакъалацар.

- **Ӏилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Илманан системехь адам а, Иалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Иаламца а, йукъараллица а йолу зIенаш а, дуьне довзаран гIирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Иамар, талламийн зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь дIабахьар.

Йукъараллин а, Иаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамIаш:

Доьшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хьаьжжана йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь доьзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахь зIе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахь, шен компетенци тIегIа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гIуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьобжуш Иамар, церан керлачу хааршна тIекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тIегIа довзар, шен кхиаран план хIотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чIагIделлачу кхиаран концепци декъехь болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Иаламца, йукъараллин, экономикакин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Иаламан бечу тIеIаткъамна чот а йеш, Иалашонашна тIекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гIуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Иамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тIаьхьенех нийса мах хадо Иамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гIуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гIуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМИАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьIнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Юрайахар а, къастор;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан

жамI даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хIиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догIурш а, бIостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догIурш а, бIостанехь дерг а Iорадаккхаран критереш йало;

хьалхахIоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитахь къастор;

хиламаш а, процессаш а Iаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамI дар, аналогича догIуш ойланехь сецначун жамI дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшаш йустар, уггаре гIолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;

догIуш доллу хаттарш хIиттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хIоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дIаихьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах хадор;

дIабаьхьначу таллабийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу жамIийн бакъхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIаьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хIиттийна дешаран декхарш а, тIейихкина критереш а кхочушйан хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гIирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьаьна йогIу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци дIагайта йогIуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикица кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, комуникативе дараи карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Iалашоне а, къамел даран хъелашка хъаъжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахъ а дIагайта, къамел даран невербале гIирсаш бовза, социале билгалонийн маъIнех кхетар, Iотбаккхаме хъелаш кхуллу таронаш йовза, Iотбаккхамаш кIадбан, бартбан, кхечеран Iалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, оздачу кепехъ шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догIуш долу хаттарш хIиттор, шен лаамехъ къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хъаъжжана, къамелана презентаци йан, цуьнга хъаъжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хIоттор.

Шен лаамехъ гIуллакх дIадахъар: билгал йолу проблема кхочушйеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахъ беш а гIолехъ долчух кхета а, пайдаэца а, хъалха хIоттийна Iалашо кхочушйарехъ тобанца кхочушйан йезаш хиларан бух бало, цхъаьна дечу гIуллакхан Iалашо тIеэца, и кхочушйан дараи тобанца билгалдаха, шайна йукъахъ болх дIасхъабекъа, бартбан, процесс а, жамIаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маъIна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тIедилларш кхочушдан, муьтIахъ хила, цхъаьна бечу белхан дIахIоттаран план хIотто, цу балха йукъахъ хIораннан меттиг къасто, белхан Iалашонаш вовшашна йукъахъ, хIораннан тароне хъаъжжана, дIасхъайекъа, тобанан декъашхошца белхан Iалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамI дуста, белхан жобпалле дакъа схъаэца, тобанна хъалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараи карадерзор:

Ша шен къепе хIоттор: дахаран а, дешаран а хъелашкахъ нислун проблемаш къасто, сацам тIелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехъ алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргуменгтацеш йало, Iамочу объектх хиьначу керлачу хаарийн хъесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хъолана богIуш боллу мах хадо, хъал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хъелашка хъаъжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамIийн бахъанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хъолехъ пайде дерг къасто, керлачу хъелашка хъаъжжана, гIуллакхаллин йукъа коррeктиваш йало, гIалаташ къасто, Iалашонан а, хъолан а жамIца богIу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахъанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хЮотто, кхечун бахъанех, Галашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, Галат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хЮума тергонехъ латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу герггарчу белхан программа карайерзоран предметан жамІаша гайта деза:

1) кхин дІа шен кхиарехъ ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллех кхетар; хЮокху дуьнен чохъ ша вовзаран а, дуьнедовзаран а ГІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хъашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а аГІор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Іаморан буха ГІехъ ненан мотт Іаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахъ йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахъ, хЮуманан хъесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохъ дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хЮоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхъаллин говзарех кхетар Іамо кхиор;

6) Іилманан а, ГІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхъаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехъ гайтина дахаран исбаьхъаллин дуьненах кхетар;

ЖамІ: доьшуш верг кхета йешаран маьІналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхъа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамI: добшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьIнаш довзуйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бIешаран нохчийн йаздархойн, XXI бIешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оьздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу добшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: добшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолу зIенех кхетар, цо шена чукъуйлу оьздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культурин синьоьздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: добшуш верг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзарийн тематикица йоьзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар,

кхоллараллин цѐран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаъхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гІирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаъхьаллин чулацам белларехь долчу цѐран маъІнех кхетар (филологин агІонхъара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Гилманан а, ГІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаъхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаъхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамІ: доьшуш волчо карадерзадо, маъІна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Іема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахъажар.

Классийн предметийн жамІаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культурешца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Іаламах а лаяцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;

- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;

- ГІехъажадечу хаттарийн буха ГІехь фольклоран а, литературин а текстан маъІнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурийн коментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаъхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.

- проектни-талламан ГІуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамІаш и дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман обздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а, проблематикин а, вастийн а тегланехь царна йуккъехь зле таса;

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурун а, обздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-обздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тIехьжадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурун комментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан обздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжетах а, мукьамаш билгалбаха,

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурун а, обздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлах а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлах кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна,

вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурин комментарий а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, хьехархочун куйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзариин проблематика а, оздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан оздангаллин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаьржина историко-культурин комментарий а, эпизодан анализ йаран форматехь шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жобпаш дала, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман оздангаллин идеалех болу кхетам кхиорхьама тайп-тайпана жанрийн а, муьрийн а говзариин эстетически шатайпаналлах кхета, исбаьхьаллин дешан материала тIехь нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурин а, оздангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурийн контекстехь нохчийн литературин а, культурин а синьоздангаллин а, культурин-оздангаллин а мехаллах кхеташ

хила;

- исбаъхъаллин говзаран кепан а, чулацаман цхъаалла ойла йеш тЕэцар, шен йешархочун ассоциацийн тЕгIа дIахIоттор, исбаъхъаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаъхъаллин текст йаържина историко-культурин коментареш а, тайп-тайпанчу форматехъ йаран форматехъ шен тексташ а кхолла, исбаъхъаллин искусствон говзарш дуъхъалхIитто а, ша а шен цIахъ йеша говзариин гуо кхолла а, исбаъхъаллин литература йешаран перспективе йолу Iалашо къасто а;

- проектни-талламан гIуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коърта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаъа:

1. Говзаран тема а, коърта ойла а, коърта Iоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);

2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);

3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);

4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу коърта гайтаран-исбаъхъаллин гIирсаш лаха, церан исбаъхъаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);

5. Исбаъхъаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);

6. Говзариин оьздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахъ исбаъхъаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзариин анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хIора классехъ шен тЕгIане хъаьжжана);

9. Коъртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехъ – оцу классехъ Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаъхъаллин говзаре йолу шен йукъаметтиг дIахаййта; шена хетачун аргументаци йан (хIора классехъ – шен тЕгIане хъаьжжана);

11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехъ - шен тЕгIане хъаьжжана), дешаран дискуссеш дIахайа (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хЮора классехь – шен тIегIане хьабжжана);

13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говзаре йолу шен йукъаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хьабрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хЮора классехь – шен тIегIане хьабжжина).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Деъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барга кхолларалла				
1.1.	<p>Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша» «Гамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Дьоьшуш хилла кӀант. «Барзо Іахарца мохк кьовсар».</p> <p>Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кичанаш, хІетал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Іер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранин элементаш. Іер-дахаран темица догІу туьйра «Гамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуюьхь-дуюьхьалхІиттор. «Борз а, Іахар а» - дийнатех лаьцна туьйра. ХІокху тайпана туьйранашкахь персонажаш йукъахь цІейаххана персонаж цъьогоал хуьлу.Цъьогоал нохчийн туьйранашкахь шина агІор гойту. Цъьадолчу туьйранашкахь иза мекара, хІиллане экха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туьйранашкахь - иза хьекъале, хІуманна кархдолуш тІах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Іовдал, кІиллу ду.</p> <p>Дукхаьболахь, уьш цъьам-цъьамма Іехийна, кхерийна уьдуш йа дойъуш нисло. Лом а, ЦІоькълалом а туьйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, цѐран вастехь къаьста кьиза Іазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тІехь.</p>	11	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>Дийнатех лаьцначу туйранашкахь аллеори йалорца гойту адамиин кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамиин амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Йорайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу.</p> <p>Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туйранийн поэтика (терминаш ца йалош), туйра жанр санна, туйранийн тайпанаш, туйранийн композици, дустарш, йухааларш, дIадолор, чаккхе, туйранийн кульминаци, гипербола, эпитет, туйранийн варианталла.</p>				
Дерриг:		11	0	1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	<p>Литературин туйранаш:</p> <p>Саидов Б. «Майра кIант Сулима» (дацдина). Хьанал кьинхьегам а, дикалла а, адамиин дахарехь оцу кхетамийн маьIна, хьолахойн саьхьаралла а, мекаралла а йемалйар. Туйранехь йолчу догдикалла а, кьинхетам а, оьздангалла а хастор.</p> <p>Мусаев М.«ЦIен маьхьси» Хьекьал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тIечIагIдар. Нахана даьккхинчу оьрна чу ша вужу. Цунах терра долчу оьрсийн туйранца уьйр. Туйранехь йолу юмор.</p> <p>Гацаев С. «Чкьоьрдиг» (дацдина).</p> <p>Халкъан васта буха тIехь кхоьллина туйра. Чкьоьрдигаца жоьра-бабин кьийсам -дахар дуьхьа кьийсам. Жоьра-бабин тIехь баьккхина толам а, шена тIехь баьккхинарг а.</p> <p>Исмаилов А. «Бирдолаг». Туйранан философин маьIна. Туйранехь цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туйранан цхьайолчу персонажийн шех бIобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оьздангалла, цхьогаллан хIилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор.</p> <p>Литературин теори: Литературин туйра. Халкъан туйранах литературин туйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туйранийн варианталла, диалог, монолог, туйранашкахь йолу оьздангаллин кепаш</p>	9	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>XX бIешаран литература:</p> <p>Бадиев С. «Зайнди» (дийцар).</p> <p>Дийцарехь болу оьздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а.</p> <p>Мамакаев М. «Баппа» (дийцар).</p>	33	1	2	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

<p>Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.</p> <p>Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар.</p> <p>Мамакаев I. «Садаържаш» (стихотворени). Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла.</p> <p>Сулаев M. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор.</p> <p>Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цIе йолчу повеста йукъара кийсак). Теман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дIадахнарг.</p> <p>Сулейманов A. «Борз йу угIуш» / (стихотворени).</p> <p>Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар.</p> <p>Шегахь нехан гIуллакхе хьажаран гIиллакх а, догдикалла кхиор.</p> <p>Саракаев X. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар). Йалтийн тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар.</p> <p>Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукъара).</p> <p>Даймахке а, Iаламе а безам кхиор. Поэтан исбаьхьаллин говзалла.</p> <p>Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор).</p> <p>Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам.</p> <p>Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» / « (стихотворени).</p> <p>Вовшашца кьинхетаме хиларе кхайкхам, Iаламо лучунна а, адаман кьинхьегамна а тIалам бар,</p> <p>Кагерманов Д. «ДоттагIалла» / (дийцар). Бераллехь дуьйна кхетош-кхиор оьшуш хилар.</p> <p>Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени). Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а.</p> <p>Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» / (дийцар). Беран синдуьне. Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а.</p> <p>Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар).</p> <p>Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ. Беран чобьхарчу дуьненан гайтаран говзалла.</p> <p>Дикаев M. «Баьстенан аматаш (стихотворени).</p> <p>Iаламан хазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а (Iалам а, кьинхьегам а хастор).</p> <p>Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж.</p>				
---	--	--	--	--

	Ахмадов М. «Ушурма волчоь, хьошалгIахь» (дийцар). Шайх Мансуран йуьхьшано нохчийн исторехь дIалоцу меттиг Турпалхочун синьобздангаллин амат. Къинхетаман а, доглазаран а тема тIамна а, машарна а дуьхьалхIоттор. Берий обмарехула историн хиламаш йухаметтахIоттор. Говзаран самукъане дIадолор.				
2.3	XXI бIешаран литература: Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь». ТIом дIабаьллачул тIаьхьа Нохчийчоь меттахIоттор. ГIаланаш, йарташ йухаметтахIоттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. Текхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайъаме хьал гайтаран гIирс санна. Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар). Iаламан дуьне тIалам беш йукъаметтиг латторан хьашт. Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени). Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла. Ритмикин а, рифмин а башхалла. Литературин теори: ритм, рифма. Мусаев С.М. «Хьайбанан чам»/ (дийцар). Депортацехь нохчийн доьзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар. Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар.	7	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.)	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	

8.2	Проект	2	2	0	
8.3	Контролни болх /Тестирувани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизиранни контролни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

6 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Таллман белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса», «Гермачигара наърташ», «Наърт-аърстхой кхерор». Исторехь баъхначу наха лелийнчу Гуллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наърт-аърстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наърт-аърстхойшца латтийна къийсам. Латта къуьйсуш къоман векалша наърт-аърстхойшца латтийна психологически а, хъекъале а къийсам.	7		1	https://desharkho.ru http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Литературин теори: наъртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.				
Дерриг:		7		1	
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш					
2.1.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. ДогцIеначу белхахочун хьекъал а, кхетам а. Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хъажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Юрайахар. I. Гайсултановн, X. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхъатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегири. Литературин теори: баснин жанр, аллегири, мораль. Баснин персонажаш.	4		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Ошаев X. «Чайра» (дийцар). Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун безам. Литературин теори: литературин турпалхо. Мамакаев I. «Дагалецамаш». Поэтан Iаламе болу безам. ЙогIур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш. Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар. Сулаев M. «КIанте» (стихотворени). Къоман Iадаташна тешаме хила. Сий, собар, дош лардар кхиор.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Сайдуллаев X. «Ненан бIаьрхиш» / (поэма). Даймохк ларбар – стеган деза декхар. Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла. Эдилов X. «Ненан безам» (стихотворени). Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам. Саракаев Хь. «Ирсе бIаьрхиш» (дийцар). Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар тIечIагIдар. Довзалехь йолу йукъаметтигаш.	8	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Джунаидов A. «Белхи». (дийцар). Дийцарехь йаздина гойту цIа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дIа долчу гIуллакхашкахь белхи баран ламастан маьIна. Къинхьегаман а, вовшийн гIо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, къинхетам. ТIаьхъенийн уьйр. Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йухъанцара	5		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	гайтар). Айдамиров А. «Вина мохк» Меската Айдамиров Абузаран цИийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор. Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс а, Даймохк а цхьаьнадозуш ду. Литературин теори:: эпитет, метафора, инверси.				
2.5	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени). Галамах самукьадалар. Шен дай баьхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор. Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» «(стихотворени). Шен махкахь бохам хиллачарна лирически турпалхо Гюьнна ван кийча хилар.	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Окуев Ш. «Блаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Литературин теори:: синедерзор, инверси. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени). Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Дикаев М. «Сан бахам». (стихотворени). Дахаран маьІнех а, оздангаллин мехаллах а, йуьхьшен синьоздангаллин дІахІоттамехь поэзин а, лиро-эпически эшарийн иллин а маьІнех а йолу поэтан ойланаш. Литературин теори:: метафора, исбаьхьа гайтаран Гирсаш.	7			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Рашидов Ш. «Ломара це» (стихотворени). Дайн доттаГаллина а, ламасташна а тешаме хилар. Харжам баран бакьо. Мамакаев Э. «ХІорд» (стихотворени). Стихотворенин философин маьІна. Дахаран маьІнех лаьцна лирически турпалхочун ойланаш а, синхаамаш. А. Пушкинан а “К морю” стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар. Махмаев Ж. «Іаьржачу баьпкан йуьхк». Дакаев С. «Тамех ловзар» (стихотворени) Берийн ловзаран кепехь а Гюм цабезар. Машаре кхайкхар.	6		1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Бексултанов М. «Некьлацар» / (дийцар). Текхууьчу чкьуро ламасташ дІатасар. Баккхийчеран а, кьоначеран синьэкамалла. Кьоман ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна кьамел. Ахмадов М. «Телефон» (дийцар). Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне а,	5			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	доттагЧун гЮ дан кийча хилар. Берийн а, баккхийчеран а йукъаметтигаллин проблема.				
2.9	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн баьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гЮьнца ширачу замане экскурс йар, тЕкхуьучу чкъуран баккхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог. Курумова С. «Шовданехъ». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. КЕнтан а, жАалин а йукъахь долу доттагАалла, тешам.	6	1		https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		53	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).	2			https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Дакъа 8. ЖамАдаран таллар					
8.1	Сочинени	2		2	
8.2	Проект	2	2		
8.3	Контрольни болх /Тестировани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизироваьни контрольни болх	1			
Дерриг:		6	3	4	
Програьмица сахътийн барам					

7 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѣраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла				
1.1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли». «Сай» (халкъан илли). Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀахойх лаьцна турпалаллин илли. ГӀарабевлла бевзачу иллиалархоша олу иллига ладогӀар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукъам гучабаккхар. Паччахъан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	0	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). Текхуьучу тӀаьхьенна весет. ТӀехъа-Мартана М. Мамакаевн цӀийнан музей чу виртуальни экскурси йар.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поьзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш	6	1	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-

	<p>Дакховдор. Ошаев Х. «Иччархо Абухъаъжа Идрисов» / (очерк). Сийлахъ Даймехкан тIеман турпалхочун дагалецамаш а, бIаьхаллин хьуьнарш а.</p>				<p>tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
2.3	<p>Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахъийзар а, адамиин къизаллина бекхам бар а.</p>	2	0	0	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Сулейманов А.. «Шуьнехъ дош» / (стихотворени). Стихотворенехъ ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхъа шен са дIадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маъIна. Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллегория, метафора.</p>	4	1	0	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Гайсултанов У. «Болат-гIала йожар» / (дацдина). Ширачу заманахъ ламанхойн луьра дахар гайтар. Зуламхошца а, мохкдIалецархошца а халкъо латтийна къийсам. Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр.</p>	5	1	0	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Айдамиров А. «МухIажарш» («ЙIеха буйсанаш» романа йукъара кийсак). «МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а. Нохчийн литературехъ Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам. Паччахъан Iедалан мекаралла, Iехийнчу мухIажаршкахъ болу къаьхъа бала. Меската А. Айдамировн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар. Теория литературы: литературин турпалхо а, символ а.</p>	5	0	1	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта дегнаш». Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ. ТIамо беринчу махке сатийсар гайтар. Кибиев М. «Дош» (стихотворени); «Зов» (басня). Дашана гимн. Дешан маъIна: дашца сийсазвало/сийсазйало, дашца вазвало/йазйало. Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа.</p>	4	1	0	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар). Къинхетам, де доьхначунна гIо дар, дикалла. Джунаидов А. «ХIоьнаш»./ (дийцар). Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар. Къинхъегаман тема. Нохчийчохъ а, баккхийчу нехан изехъ а Кавказан тIеман</p>	4	0	1	<p>https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>

	лараш. Баккхийчу нехан а, текхуьучу тIаьхьенан а уьйр. Литературин теори: Символ. Композици.				
	С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Иалам а. Дарц хьобкхучу йукъана йоьлан символически васт. А.С. Пушкинан а поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар. Литературин теори: эпически и лиричеси. Кусаев I. «Амалехь диканиг» / (стихотворени). Къоман этнографин ламасташ. Беран дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. Текхуьучу чкьурехь хила йеза оздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагIаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гIоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. С. Дакаев. «Куйно хотту». Нохчийн дубнегарехь холхазан куйнан маьIна. Ламасташ довзар.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Шайхиев. «ЧагIо» (баллада). Баллада лиро-эпически жанр санна. Балладин оздангаллин пафос. Тешаме доттагI – онда гIап. Дош делли – кхочушде. Литературин теори: балладин жанр.	2	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	А. Бисултанов. «Хьайбахьахь йазийна байташ» (стихотворени). Бехк-гуьнахь доцуш хIаллакбинчарна гимн. Даймахка цIабоьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Амаев В-Хь. «Генарчу денонин туйра» (дийцар). Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден доттагIчо 14 шо кхаьчначу кIантана шаьлта даларан маьIна а, цул тIахьа цунна тIедужуш долу жопалла а. Декхарна тешаме хилар. Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)/	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Доъзалан а, йуъхьшен кхиоран тема. Бакхийчеран а, кегийчеран а доладар. Вежаршна йукъара йукъаметтиг. Хъанала къинхъегам. Литературин теори: турпалхо-дийцархо, Композици.				
	С. Курумова. «Дохк» (кийсак). Даймехкан Iаламна а, лаъмнийн къинхъегамхошна илли. Литературин теори:: пейзаж гайтаран исбаъхъаллин гIирсаш Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчоь». Даймахке безам. Патриотизман синхаам.	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар). Тешамах, декхарх лаьцна дийцар. Сийлахь Даймехкан тIеман фронта кхаа вешага хьобжу йиша. Литературин теори: психологизм (дуьххъарлера кхетамаш). Чобхъара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		56	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Пушкин А. С. «Iаьнан Iуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг). Альфонс Доде «ТIаьххъарлера урок» (дийцар). Хьехархо а, дешархо а. Беран чобхъара дуьне.	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	
Раздел 8. ЖамIдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Тестиновани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизовани контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

8 КЛАСС (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла.				
1.1.	«Гаймин Биболатан илли». «Эвтархойн Ахьмадах илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори. Гарабевллачу иллиалархоша аларехъ иллешка ладогIар. Турпалаллин иллешкахъ къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чIагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар. Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былинийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар. Адамийн дахарехъ иллино дIалоцу меттиг.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	Бадиев С. «Олдам» (повесть). Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохъара сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин маъIна. Дийцаран идейн чулацам белларехъ цуьнан маъIна.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

2.2	<p>Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар. Сулаев М. «Цавеза доттагI»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман Iадаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лосьху гIуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пейзажан а, философин а лирика.</p>	5	0	0	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
2.3	<p>Сулейманов А. «Дог дохден цIе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьшалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймакках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман Iеса ойланаш цIанйан лаам хилар. Шайхиев I. «Дарцан буса» (стихотворение). ДоттагIаллин, вовшийн гIо даран, зеран, тешаман тема. Фольклоран тIеIаткъам.</p>	5	0	1	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехъа къийсам латточу турпалхойн васташ. Кхечу махкарчу дIалецархошца къизачу къийсаман луьра суьрташ. Теория литературы: драмин жанр.</p>	4	0	0	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Хамидов I. «Да – коч, схъа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Iорадахаран говзалла. Литературин теори: юмор, сатира.</p>	4	1	0	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Ясаев М. «Тянь-Шанан лаьмнашкахь» («Хьоме йурт» повестан йукъара кийсак). Адамашна а, чIир эцаран Iадатана а йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш. Даймакхе а, хьомечу йуьрте а сатийсар. Куьйгебахийтаран мах. Литературин теори: повестан жанр.</p>	4	0	0	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	<p>Ящуркаев С. «МаьркIаж-бодан тIехь кIайн хьоькх» / (дацдина). Спецпереселенцийн луьра а, сингаттаме а денош. Къоначу йоьIан аматехь Даймехкан васт гайтаран маьIна. Халачу хьелашкахь коьртачу турпалхочун</p>	5	0	0	<p>https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/</p>

	амал дIахIоттар. Турпалхочун а, Даймехкан а кхолламийн уйр. Теория литературы: Метафора. Символ. Композици.				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Абдулаев Л. «Маълхан каш» (поэма). Поэмехъ ширачу заманан гайтар. Кхечеран синош кIелхьардохуш шен са дIадалар. Шайн йуъртахойн синош уьнах лардархьама, шайн дайн кхерч дIатесначу уьнхошна гимн.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»/ (дийцарш). Дешархойн дахар, церан йукъаметтигаш, турпалхойн чохьхара дуьне, оьздангаллин кхетам.	4	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Бисултанов А. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени). Даймохк хестор. Машар, доьналла, майралла хастор. Халкъан илли, халкъан иллиалархо, къонах – халкъан дахарехъ церан маьIна. Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени). Даймехкан безам гайтарехъ вастийн шатайпаналла. «БIаьстенца къамел» (поэзи). Пейзажан лирика. Iаламан а, адаман уйр. Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла ваьллахъ хьо ара». Дешан ницкъах а, маьIнех а оьздангаллин категорех санна. Литературин теори: метафора, васт.	6	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	М. Ахмадов «Ляьтта тIехъ лаьмнаш а хIиттош» (повесть). Ахмадов Мусан говзарийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой. Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар: дайн Iадаташна а, вайзаманан лехамашна а йукъара Iоттабакхам, чолхечу дахаран галморзахаллаш, адаман йукъара эхъ-бехк дIадалар, Iадаташ ларцадар, къоман Iадаташка лерам цахилар – къоман бохам бу, йаздархочун кхайкхам: оьздангаллах ца духуш, дахаран халонех чекхдовлар. «Ляьтта тIехъ лаьмнаш а хIиттош» цIе йолчу повестан чулацам а, исбаьхьаллин башхаллаш а. Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин башхаллаш. Литературин теори: повестан жанр, символ.	3	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Сатуев Х. «Нашха» (поэма). XX бIешаран йуххьехъ Нохчийчуьра исторически	3	1	0	https://desharkho.ru/

	хиламаш. Деникинцашца кыйсам латтош вовшийн гЮо дар а, турпалалла а. Литературин теори: повесть, символ.				http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Классал арахъара дешар.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		55	2	4	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамийн дахарехъ церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тѐмалоша лелийна сийлахъ гИллакх.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 8. ЖамІдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контрольни болх /Гестировани/	1	2	0	
8.4	Шеран стандартизироваьни контрольни болх	1	0	0	
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		68			

9 КЛАСС (66 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Халкъан барга кхолларалла				
1.1.	Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли». «Аьккхийн Жанхотан илли». «Гаркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли». Туьйранаш «ЧингIаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а». Шира дийцарш, аларш. Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шотойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда» Кицанаш, хIетал-металш. Назма/ Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар).	10	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
	Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш				
2.1.	1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна дуюхь-дуюхьалхIоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Iер-дахаран ойла йар. Литературин теори: беламе дийцаран жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	С. Бадиев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Йер-дахар а, гиллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан оьдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъл-бахам гулдар Йорадакхар. Литературин теори: повестан жанр.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	Мамакаев I. «Дерриге а Тамна»; «Даймехкан том болчохъ» (стихотворенеш); «Турпалчу танкистан доьзал» (очерк). Мамакаев М. «И йоблхуш яц»; «Киллочунна» (стихотворенеш). Сулаев М. «Гювтта»; «Малх тоьлур бу» (стихотворенеш); Эдилов Х. «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «Темало – хьуна» (стихотворенеш). Гадаев М. «Даймехкан льямашка»; «Доттагашка». Турпалалла. Доттагалла. Мамакаев I. «Кавказан латта»; «Йоле»; «Даге»; «Сайн канте» (стихотворенеш); «Нохчийн льямнашкахъ» (поэма). Поэтан кхоллараллехъ Даймехкан а, хьомечу Иаламан а васташ. Лирически турпалхочун Даймахке болу безам, цуьнан дахаран Иалашо - иза халкъе болу чогла безам, цунна гуллакх дар. Йукъараллин дахарехъ а, поэзин дахоттамехъ поэтан Иалашо, «Нохчийн льямнашкахъ» поэма йешар а, йийцаре йар а. Персонажийн синценалла. Кьоман ламасташ лелор а, коьртачу персонажийн бохаме кхоллам. Догценачу безамна а, халкъан чирьэцаран кьизачу Иадатана а йукъара контраст. «Кегийчу нехан декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу» бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехъ лирически а, трагически а дерг. Стихан а, меттан а башхаллаш. Литературин теори: лирически а, эпически а поэма.	16	1	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.5	М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «Дола» (стихотворенеш), «Льямнаша ца дицдо» (романа йукъара дакъош). 1940-1960 шерашкахъ, кьоман дахаран уггар халачу муьрашкахъ адамийн кхолламаш. Дена а, йобларшна а йукъара йукъаметтигаш. Кьоман ламасташ лардар а, керлачу Иадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахъ сингаттаме мукъамаш. Литературин теори: романан жанр.	7	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.6	Хамидов I.-Хь. «Лийрбоцуьрш. / (стихашкахъ драма). Фашистийн мехкашдалецархошна дуьхьал кьийсам латтош, Даймохк ларбан	5	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-

	дIахИттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахь -советски салташна йукъахь долу доттаГалла. Драмин васташ кхолларан Гирсаш. Драмехь мостаГчун амат. Советски тIемалойн а, мостаГийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла. Литературин теори: драмин жанр.				tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.7	Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «Блаьсте кхечи»; «ХIай, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш). Пейзажан лирика. Адамах а, Iаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Iаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьал гойту Iаламан суьрташ. Хиламан хIора мIаьргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.8	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш». Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, оздангаллин хьежамашна а бен тIеIаткъам. Литературин теори: Литературехь фольклоран ламасташ. «Буйса йу беттасе». Буйсанан Iаламан хазалла. Пейзажан лирика.	2	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Талхадов Х. «Шийла дарц цIевзинчохь». Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаьцна. Литературин теори: эпитет, символ. «Сан ненан маттахь ас йазйо». Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.	3	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.9	Гайтукаева Б.«Зама», («Хьан цIийнах йара-кха со, Нохчийчохь, хьан цIийнах йара»). ТебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.	4	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		48	2	3	
Дакъа 3. Кхечу къаьмнийн литература					
3.1.	М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). ТIом а, машар а. ТIом цабезар.	2		0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2	0	0	

Дакъа 8. Жамдаран таллар					
8.1	Сочинени	2	0	2	
8.2	Проект	2	0	2	
8.3	Контролни болх /Тестирувани/	1	2		
8.4	Шеран стандартизиранни контролни болх	1			
Дерриг:		6	2	4	
Программица сахътийн барам		66			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

5 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (11 с. + 1 с.)					
1.	Халкъан барта кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша»	1	0	0		www.urok95.ru .
3.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4.	Нохчийн халкъан туйра «Тамашийна олхазар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша а, саьрмик»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Нохчийн халкъан туйра «Добьшуш хилла кӀант»	1	0	0		www.urok95.ru .
7.	Нохчийн халкъан туйра «Добьшуш хилла кӀант» тӀечӀагӀдар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8.	Нохчийн халкъан туйра «Барзо Тахарца мохк къовсар»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Классал араьхара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
10.	Фольклоран кегий жанраш: кичанаш	1	0	0		www.urok95.ru .
11.	Фольклоран кегий жанраш: хӀетал-металш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/

	Нохчийн йаздархойн говзарш Литературин туьйранаш (9 с.+1 с.)					
13.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима».	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Туьйранан турпалхой	1	0	0		www.urok95.ru .
15.	Саидов Б. «Майра кІант Сулима» туьйра. Сулимин хьубнарш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16.	Мусаев М. «Цен маьхьси» – дийнатех лаьцна туьйра. Лобман ома	1	0	0		https://desharkho.ru/
17.	Мусаев М. «Цен маьхьси» туьйра. Бекхам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
18.	Гацаев С. «Чкьордиг» туьйра. Коьрта турпалхо	1	0	0		www.urok95.ru .
19.	Гацаев С. «Чкьордиг» туьйра. Чкьордиган толамаш.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
20.	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философин маьІна	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	<i>Классал араьхьара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
22.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	XX бешаран литература – (33 с.+ 3 с.)					
23.	Бадиев С.С. дахар, кхолларалла. «Зайнди» дийцар. Турпалхойн васташ	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Бадиев С.С. «Зайнди» дийцар. Коьрта маьІна	1	0	0		www.urok95.ru .
25.	Мамакаев М.А. дахар, кхолларалла. «Баппа» дийцар. Ши некъахо	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26.	Мамакаев М.А. «Баппа» дийцар. Нийсо харционал толар.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
27.	Литературин теори: дийцаран	1	0	0		https://desharkho.ru/

	жанр, сюжет, васт.					
28.	Эхшеран тест	1	1	0		www.urok95/ru.
29.	Мамакаев I.Ш. дахар, кхолларалла. «Садаьржаш» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
30.	I. Мамакаевн музей (виртуальни экскурси)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
31.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ламанан хи» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
32.	Гайсултанов I.Э. дахар, кхолларалла. «Кегий йийсарш» – повестан дакъа. Ши доттагI	1	0	0		www.urok95/ru.
33.	Гайсултанов I.Э. «Кегий йийсарш». Iалин кхоллам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
34.	Олхазаран-Кютара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	Саракаев Хь. «Баьпкан чкъуьйриг» дийцар	1	0	0		www.urok95/ru.
37.	«Баьпкан чкъуьйриг» дийцарх лаьцна.	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
38.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
39.	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре» стихотворени. Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Классал араььара дешар	1	0	0		www.urok95/ru.
41.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
42.	Ахмадов I. «Кьонахалла» (дийцар). Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Дийцар, суртхIоттор, ойнайар	1	0	0		https://desharkho.ru/
44.	Арсанукаев Ш. «Баьпкан йуьхк» (стихотворени)	1	0	0		www.urok95/ru.

45.	Кагерманов Д. «ДоттаҒалла» (дийцар)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кагерманов Д. «ДоттаҒалла» (дийцар)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
47.	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
48.	Махмаев Ж. «Буйсанан Ғулчаш» (дийцар). Беран синдуйне	1	0	0	www.urok95.ru.
49.	Махмаев Ж. «Буйсанан Ғулчаш» (дийцар)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
50.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар)	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
51.	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза» (дийцар). Беран чобхьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	0	0	https://desharkho.ru/
52.	Дикаев М. «Биаьстенан аматаш (стихотворени). Иаламан хазалла	1	0	0	www.urok95.ru.
53.	Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Литературин теори: дустар, эпитеташ, метафораш, пейзаж	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
55.	Сочинени	1	0	1	https://desharkho.ru/
56.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалҒахь» (дийцар)	1	0	0	www.urok95.ru.
57.	Ахмадов М. «Ушурма волчохь, хьошалҒахь» (дийцар)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Берийн журнал «СтелаҒад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
	XXI бешаран литература – (7 с.+1 с.)				
59.	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчохь»	1	0	0	www.urok95.ru.
60.	Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Хатуев Абдул-Хьамидан «Аьрзунан илли» стихотворени	1	0	0	https://desharkho.ru/
62.	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/

	(стихотворени)					
63.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Мусаев С.М. «Хъайбанан чам» (дийцар)	1	0	0		www.urok95.ru.
65.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.)	1	0	0		www.urok95.ru.
68.	М. Лермантов «Кавказ» (гойинарг Сулаев М.). ЖамДаран урок	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

6 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (7 с. +1 с.)					
1.	«Наьрт-аьрстхойн паччахь Наураз»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
2.	«Ницкъ болу Солса»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
3.	«Гермачигара наьрташ»	1	0	0		https://desharkho.ru/
4.	«Наьрт-аьрстхой кхерор» дийцарш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
5.	Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
6.	Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Литературин теори: наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

8.	Проект	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (54 с. + 5 с.)					
9.	Гайсултанов I. «Нийса кхиэл»	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Гайсултанов I. «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
11.	Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» (басня)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
12.	1.Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн баснех лаьцна. Мораль. Аллегори.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
14.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
15.	Ошаев Х. «Чайра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Шен Даймахках, ден кхерчах къастийнчу турпалхочун синхаамаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
17.	Мамакаев I. «Дагалецамаш» Поэтан Iаламе болу безам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18.	Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Сулаев М.«КIанте» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
20.	Классал арахьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
21.	Сайдуллаев Х. «Ненан бIаьрхиш» (поэма)	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Даймохк ларбар – стеган деза декхар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
23.	Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
24.	Эдилов Х. «Ненан безам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
25.	Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
26.	Саракаев Хь. «Ирсе бIаьрхиш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	(дийцар)					
27.	Ненан безаман ницкъ сийлахъ хилар гечлагдар	1	0	0		https://desharkho.ru/
28.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
29.	Тестировани	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
30.	Джунаидов А. «Белхи» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	Айдамиров А. «Вина мохк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
32.	Шен Даймахках воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
33.	Проект	1	0	1		https://desharkho.ru/
34.	Литературин теори: эпитет, метафора, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
35.	Классал арахъара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
36.	Ахматова Р. «Ма хала ду цунах кхета» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
37.	Іаламах самукъадалар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38.	Шен дай баъхначу латтах воккхаверан синхаам кхиор	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Арсанукаев Ш. «Мохкбегор» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
40.	Шен махкахъ бохам хиллачарна лирически турпалхо гюьнна ван кийча хилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
41.	Окуев Ш. «Блаъсте» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
42.	Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поьтан синхаамаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
43.	Литературин теори: синедерзор, инверси	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
44.	Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
45.	Ненан меттан маьІна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор	1	0	0		https://desharkho.ru/

46.	Дикаев М. «Сан бахам» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
47.	Литературин теори: метафора, исбаъхъа гайтаран гирсаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
48.	Рашидов Ш. «Ломара це» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	Мамакаев Э. «Хюрд» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
50.	Стихотворенин философин майна	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
51.	«К морю» стихотвореница Э. Мамакаевн стихотворени йустар	1	0	0		https://desharkho.ru/
52.	Махмаев Ж. «Аьржачу баьпкан йуьхк»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
53.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
54.	Дакаев С. «Тпамах ловзар» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
55.	Бексултанов М. «Некълацар» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
56.	Текхуьучу чкъуро ламасташ дгасар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Бакхийчеран а, къоначеран а синъэкамалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
58.	Ахмадов М. «Телефон» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
59.	Берийн а, бакхийчеран а йукъаметтигаллин проблема	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
60.	Мусаев С. «Даймахке боьду некъ» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Генарчу махкахъ а шен орамаш бицбала йиш цахилар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
62.	Нехан мохк берийн бляьргашца	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
63.	Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Курумова С. «Шовданехъ» (дийцар)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
65.	Клантан а, жаьблина а йукъахъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	долу доттагалла, тешам					
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		https://desharkho.ru/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
68.	Важа Пшавела. «Хьозалдиг»/(дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

7 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Дади-йурт». «Нохчийн шира илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	«Сай» (халкъан илли)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Турпала йурт ларйарх а, халкъан бӀаьхойх а лаьцна турпалалин илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4.	Литературин теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.	1	0	0		https://desharkho.ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (56 с. +6 с)					
5.	Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Текхуьучу тӀаьхьенна весет	1	0	0		https://desharkho.ru/
7.	Техьа-Мартана М. Мамакаевн цийнан музей чу виртуальни экскурси йар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Саидов Б. «Вина йурт» «Деган	1	0	0		https://desharkho.ru/

	аз» (стихотворени)					
10.	Б. Саидовн поездехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дІакховдор	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Ошаев Х. «Иччархо Абухъаьжа Идрисов» (очерк)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сийлахь Даймехкан тІеман турпалхочун дагалецамаш а, бІаьхаллин хьуьнарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
13.	Сочинени	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15.	Мамакаев І. «Берзан бекхам» (стихотворени)	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Нана-берзан сахъийзар а, адамийн кьизаллина бекхам бар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	Сулейманов А. «Шуьнехь дош» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Стихотворенехь ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхъа шен са дІадала кийча волчу лирически турпалхочун васт.	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Стихотворенин аллегорически маъна	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
20.	Классал арахъара дешар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Литературин теори: тропаш, олицетворени, аллеги, метафора	1	0	0		https://desharkho.ru/
22.	Гайсултанов У. «Болат-гІала йожар» / (дацдина).	1	0	0		https://desharkho.ru/
23.	Ширачу заманахь ламанхойн луьра дахар гайтар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24.	Зуламхошца а, мохкдІалецархошца а халкъо латтийна кьийсам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25.	Халкъийн цхъаалла-вайн ницкъ. Кхечу къаьмнашца нохчаша	1	0	0		https://desharkho.ru/

	гергарло латгадар					
26.	Историн уьйр. Литературин теори: историн повестан жанр	1	0	0		https://desharkho.ru/
27.	Классал арахьара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28.	Тестировани	1	1	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29.	Айдамиров А. «МухIажарш» («Йеха буьйсанап» романа йукъара кийсак)	1	0	0		https://desharkho.ru/
30.	«МухIажарш» кийсакан йешар а, йийцаре йар а	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31.	Нохчийн литературехь Даймехкан тема. Даймохк дарбане хиларан тешам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
32.	XIX бIешарахь нохчийн халкъ Хонкара дIакхалхар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
33.	Проект	1	0	1		
34.	Литературин теори: литера- турин турпалхо а, символ а	1	0	0		https://desharkho.ru/
35.	Классал арахьара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
36.	Арсанукаев Ш. «Ийманах дузийта дегнап»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Дог цIандаран некъа воккху/йоккху доIанан синан ницкъ	1	0	0		https://desharkho.ru/
38.	Кибиев М. «Дош» (стихотворени), «Зов» (басня)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	Баснин мораль. ХIиллано эшийна моттаргIа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	Джунаидов А. «ХIюььнап» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	Нохчийн эвланан Iер-дахар гайтар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
43.	Литературин теори: символ, композици	1	0	0		https://desharkho.ru/

44.	С. Гацаев. «Дарц» (стихотворени). Поэтан поэзехь адам а, Иалам а	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45.	Пушкинан поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан васт дустар	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
46.	Кусаев I. «Амалехь диканиг» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
47.	Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
48.	Литературин теори: автобиографин поэма	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49.	М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени)	1	0	0	https://desharkho.ru/
50.	С. Дакаев. «Куйно хотту»	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	А. Шайхиев. «ЧагЮ» (баллада)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	Литературин теори: балладин жанр	1	0	0	https://desharkho.ru/
53.	Сочинени	1	0	1	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	А. Бисултанов. «Хьайбахыхь йазийна байташ» (стихотворени)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55.	Даймахка цIабьрзучеран ойланаш а, сатийсамаш а	1	0	0	https://desharkho.ru/
56.	Амаев В-Хь. «Генарчу денон туйра» (дийцар)	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Дайн ламасташна тешаме хилар	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Декхарна тешаме хилар	1	0	0	https://desharkho.ru/
59.	Бексултанов М. «Генара а, гергара а денош» (дийцар)	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
60.	С. Курумова. «Дохк» (кийсак)	1	0	0	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Литературин теори: пейзаж гайтаран исбаьхьаллин гIирсаш	1	0	0	https://desharkho.ru/
62.	Окуев Ш. «Сан хьоме Нохчийчохь»	1	0	0	https://ps95.ru/dikdosham/ru/

63.	Даймахке безам. Патриотизман синхаам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64.	Ахмадов М. «Кхаа вешех туьйра» (дийцар)	1	0	0		https://desharkho.ru/
65.	Тешамах, декхарх лаьцна дийцар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
67.	Пушкин А. С. «Иаьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочинарг)	1	0	0		https://desharkho.ru/
68.	Альфонс Доде «Тпаьххьарлера урок» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

8 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (4 с.)					
1.	«Гаймин Биболатан илли»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
2.	«Гаймин Биболатан илли». Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори	1	0	0		www.desharkho.ru
3.	«Эвтархойн Ахьмадах илли»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
4.	«Эвтархойн Ахьмадах илли». Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (55 с. + 6 с.)					
5.	Бадиев С.С. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
6.	Бадиев С.С. «Олдам» дийцаран	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	коьрта турпалхой					
7.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Олдаман сингаттам	1	0	0		www.desharkho.ru
8.	Бадугев С.С. «Олдам» дийцар. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маьІна	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9.	Мамакаев М.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
10.	Мамакаев М.А. «Лаьмнийн дийцар» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
11.	Мамакаев М.А. «Пондар» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Ца вевза доттагІ» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
13.	Проект.	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
14.	Сулаев М.А. дахар, кхолларалла. «Органан йистехь» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
15.	<i>Классал араьара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
16.	Сулейманов А. С. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дог дохден цІе» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
17.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		www.desharkho.ru
18.	Сулейманов А.С. «Дахаран генаш» поэма. Весет	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
19.	Шайхиев І.Х. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Дарцан буса» поэма. Ден хьехар	1	0	0		www.desharkho.ru
20.	Шайхиев І.Х. «Дарцан буса» поэма. Бакъволу доттагІ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
21.	Сочинени	1	0	1		
22.	Арсанукаев Ш.А. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

23.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Тимуран бю	1	0	0		www. desharkho.ru
24.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Айтамиран илли	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
25.	Арсанукаев Ш.А. «Тимуран тур» поэма. Ламанхойн васташ	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
26.	Хамидов I-Хь.Х. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
27.	Хамидов I-Хь.Х. «ДІа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
28.	Хамидов I-Хь.Х. «ДІа-коч, схьа-коч» дийцар. Хьаша ларар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
29.	Литературин теори: юмор, сатира	1	0	0		www. desharkho.ru
30.	<i>Классал араьара дешар</i>	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
31.	Ясаев М.Д. дахар, кхолларалла. «Хьоме йурт» повесть. Хийрачу махкахь	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
32.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Вежарийн кьинхетам	1	0	0		www. desharkho.ru
33.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт». Джанхотан васт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
34.	Ясаев М.Д. «Хьоме йурт» повестан чулацам планаца бийцаре бар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
35.	Сочинени	1	0	1		ps95.ru/dikdosham/
36.	Яшуркаев С.С. дахар, кхолларалла	1	0	0		www. desharkho.ru
37.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Мадас арабаьккхина некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
38.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тІехь кІайн хьобкх». Воккхачу стеган хьехам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
39.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-	1	0	0		www. desharkho.ru

	бодан тЕхъ кІайн хьобкх». Жовзанан васт					
40.	Яшуркаев С.С. «МаьркІаж-бодан тЕхъ кІайн хьобкх». Символах кхетам балар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
41.	Тестировани	1	1	0		www.desharkho.ru
42.	Абдулаев Л.Ш. дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
43.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Коьрта турпалхо	1	0	0		www.desharkho.ru
44.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Пхьеро бина сацам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Абдулаев Л.Ш. «Маьлхан каш» поэма. Поэмехъ ширачу заманан дахар гайтар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
46.	Классал арахьара дешар	1	0	0		www.desharkho.ru
47.	Бексултанов М.Э. дахаран а, кхоллараллин а некъ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	Бексултанов М.Э. «Дика ду хьо волуш»	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
49.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцаран турпалхой	1	0	0		www.desharkho.ru
50.	Бексултанов М.Э. «Дари» дийцар. Артуран дехар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
51.	Бисултанов А.Д. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «ДегІаста» стихотворени. Нохчийн къоман синмехаллаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
52.	Бисултанов А.Д. «Халкъан илланчина» стихотворенин маьІна	1	0	0		www.desharkho.ru
53.	Гацаев С.А. дахар, кхолларалла. «Кавказ» стихотворени. Іаламан сурт	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54.	Гацаев С.А. «БІаьстенца къамел» стихотворени.	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

	Баъстенан хазалла					
55.	Хасбулатов Я.И. дахар, кхолларалла. «Дош» стихотворени	1	0	0		www.desharkho.ru
56.	Хасбулатов Я.И. «Стаг хила ваьллекъ хьо ара...» стихотворени	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
57.	Ахмадов М.М. дахаран а, кхоллараллин а некъ. «Лаьтта тӀехъ лаьмнаш а хӀиттош» повесть. ИбрахӀим-хьаьжа	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
58.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тӀехъ лаьмнаш а хӀиттош» повесть. Хьаша ларар. Тюм	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
59.	Ахмадов М.М. «Лаьтта тӀехъ лаьмнаш а хӀиттош» повесть. Данин баьхаллин хьуьнарш. Повестан турпалхойн васташ	1	0	0		www.desharkho.ru
60.	Проект	1	0	1		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Сатуев Хь.Д. дахар, кхолларалла. «Нашхахь» поэма. Датесна юрт	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
62.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин маьӀна	1	0	0		www.desharkho.ru
63.	Сатуев Хь.Д. «Нашхахь» поэмин а, Умхаев Хь.С. «Нашха» стихотворенин а исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64.	Классал араьхьара дешар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
65.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		www.desharkho.ru
	Кхечу къаьмнийн литература (3 с.)					
66.	Ладо Авалиани дахар, кхолларалла	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
67.	Ладо Авалиани «Хьаькхна буц» дийцар	1	0	0		www.desharkho.ru

68.	Ладо Авалиани «Хъабкхна буц» дийцар. ЖамІдар	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	4		

9 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
	Халкъан барта кхолларалла (10 с. + 1 с.)					
1.	Нохчийн халкъан барта кхолларалла а, цуьнан жанраш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2.	Турпалаллин иллеш. «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
3.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
4.	«Аьккхийн Жанхотан илли»	1	0	0		https://desharkho.ru/
5.	«Таркхойн кІентан, Жерочун кІентан, Жумин Акхтулин илли»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
6.	Туйранаш, шира дийцарш, аларш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
7.	Туйранаш «ЧингІаз», «Алхаст а, Маьлха-Аьзни а».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
8.	Шира дийцарш «Къиза Іадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»	1	0	0		https://desharkho.ru/
9.	Кицанаш, хІетал-металш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
10.	Назма/Динан поэзин жанр (жанрашка хъажар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
11.	Проект	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Нохчийн йаздархойн говзарш (48 с. + 5 с.)					
12.	І. Дудаевн, М. Сальмурзаевн кхолларалла	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/

13.	Г. Нажаевн, Ш. Айсхановн кхолларалла	1	0	0		https://desharkho.ru/
14.	Ш. Айсханов «Мало-хало» (дийцар)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15.	Хьанал кьахьегар кхиор а, Гер- дахаран ойла йар	1	0	0		https://desharkho.ru/
16.	Литературин теори: беламе дийцаран жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
17.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	С. Бадуев. «Бешто» (повесть)	1	0	0		https://desharkho.ru/
19.	Литературин теори: повестан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
20.	Г. Мамакаев. «Дерриг а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
21.	Г. Мамакаев. «Турпалчу танкистан доьзал» очерк	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
22.	М. Мамакаев. «И йоьлхуш йац», «Киллочунна» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	М. Сулаев. «ГIовтта», «Малх тоьлур бу» стихотворенеш	1	0	0		https://desharkho.ru/
24.	Х. Эдиллов. «Суьрте», «Кавказан аьрзу» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
25.	Х. Эдиллов. «ТIемало – хьуна» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Гадаев М. «Даймехкан лоьмашка», «ДоттаГашка» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
28.	Классал арахьара дешар	1	0	0		https://desharkho.ru/
29.	Г. Мамакаев. «Кавказан латта», «ЙоIе» стихотворенеш	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30.	Г. Мамакаев. «Даге» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
31.	Г. Мамакаев. «Сайн кIанте» стихотворени	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
32.	Г. Мамакаевн поэма	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi

	«Нохчийн лаьмнашкахь». Поэма йешар а, йийцаре йар а					yn-tezaurus/
33.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Персонажийн синцIеналла	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
34.	Г. Мамакаевн поэма «Нохчийн лаьмнашкахь». Поэмехь лирически а, трагически а дерг	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	Литературин теори: лирически а, эпически а поэма	1	0	0		https://desharkho.ru/
36.	<i>Классал араьара дешар</i>	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
37.	Тестировани	1	1	0		
38.	М. Сулаев. «Сай» стихотворенеш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
39.	М. Сулаев. Сох муха эр ду адам» стихотворени	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
40.	М. Сулаев. «ДоIа» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
41.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» (кортош). Дена а, доьзална а йукъара йукъаметтигаш	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42.	М. Сулаев. «Лаьмнаша ца дицдо» Тавсолтин кхолламан трагизм	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
43.	М. Сулаевн роман «Лаьмнаша ца дицдо» романехь кегийрхойн васташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
44.	Литературин теори: романан жанр	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
45.	Сочинени	1	0	1		https://desharkho.ru/
46.	Г.-Хь. Хамидовн дахаран кхоллараллин некъ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
47.	Г.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцуруш»	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi

	стихашкахъ драма. Советски салтийн турпалалла а, доьналла а					yn-tezaurus/
48.	Г.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмин васташ кхолларан гирсаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
49.	Г.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш» Драмехъ мостагІчун амат	1	0	1		https://desharkho.ru/
50.	Литературин теори: драмин жанр	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51.	Проект	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52.	С. Гацаев. «Буйса хаза, буйса тийна», «Блаьсте кхечи»	1	0	0		https://desharkho.ru/
53.	С. Гацаев «ХІай, йоІ, делхъа, собар де»	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54.	Классал арахъара дешар	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55.	Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш» (стихотворени)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
56.	Р. Супаев. «Буйса йу бетгасе» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
57.	Х. Талхадов. «Шийла дарц цевзинчохъ» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58.	Х. Талхадов. «Сан ненан маттахъ ас йазйо» (стихотворени)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
59.	Литературин теори: эпитет, символ	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
60.	Гайтукаева Б.«Зама» стихотворени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61.	Гайтукаева Б. «Хъан цийнах йара-кха со, Нохчийчоь, хъан цийнах йара». ТебогІучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62.	Поэт а, зама а. Поэзехъ шайхаллин тема.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

63.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0		https://desharkho.ru/
64.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
	Кхечу къаьмнийн литература (2 с.)					
65.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
66.	М.Ю. Лермонтов. «Валерик» (кийсак)	1	0	0		http://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	2	4		

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIю-Гамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Гамат. – Сольжа-ГПала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Сольжа-ГПала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Илманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.

Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.

Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.

Индербаяев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.

Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.

Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.

Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.

Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.

Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.

Арсанукаев А.М. Школехь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.

Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.

Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогоберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. _ - Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

- Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.
 Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.
 Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.
 Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.
 ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.
 www.urok95.ru.

Йуххедиллар

Урокашна арахарчу мероприятийн рекомендацци йина ларам
 «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна арахарчу гуллакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна арахарча гуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна арахарча гуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьабжжана а, къоман а, этнокультурин а башхаллашка хьабжжана. Урокашна арахарчу гуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гуллакхалла, церан синьобздангалла кхио а, обздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятиин формат	Тема	Дешархойн гуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Гуьйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Гуьйранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш лахар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаь?	Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жьопаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектийн гуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Проект тIечIагIйар.

6	Къамел	Зама а, литература а цхъаъ ду.	Хааме ладогIар. Къамелехъ дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Стихаш йешар
6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехъ материал гулIар а, кечIар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехъ дакъалацар. Спектале хъажар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахъ Даймехкан васт.	Лалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулIар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Дьозалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехъ а, дахарехъ а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехъ материал гулIар а, кечIар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехъ беран чьохъара дуйне гайтар	Къамелехъ дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечIалар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахъ суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехъ публикацеш кечIар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хъажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехъ дакъалацар. Йеллачу темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуйцуш дагадовлар

8	Литературин журналаш «СтелаІад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лобмар арахеца.
8	Проектийн болх	Нохчийн театран истори.	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект тIечІагІйар
8	Виртуальни кхарстар	Дайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хІиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогІу киншкеш йешар. Къамелехь дакъалаца. Барта йешар. Проблемийн хаттар хІоттор. Йеллачу темин цхьамогІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн агІонашкахула кхарстар.	Геман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогІар. Барта йешар. Чулацамца догІу хаттаршна жобпаш далар. Къамелехь дакъалаца. Гедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалаца. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкинкомпозици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогІу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалаца. Темица догІу цхьамогІа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.